

РАЧАНСКИ ЗБОРНИК

8/9

НЕШТО О ЖИВОТУ И СПИСИМА ЈЕРОМОНАХА ИСИДОРА ДАМЈАНОВИЋА (1696-1764)

 биографији и стваралаштву монаха хаџи Исидора, чије је световно име Јован Дамјановић, до недавно је мало писано.¹ Тек у сразмерно новијем раду, који је написан после детаљнијих испитивања рукописне и штампане грађе могли смо се боље упознати са његовом личношћу, као занимљивом и још увек недовољно истраженом појавом духовности и културе XVIII века.² Наша актуелна истраживања усмерена су на проширење сазнања о њему и на евидентирање и што сигурније презентовање и обраду његових списа. Важније детаље из његовог живота и стваралаштва износимо у овом саопштењу.

Јован Дамјановић је рођен 1696. године у Будиму, или како он истиче да је „рожденијем из Будима”. Ту је и школе завршио. Отац Дамјан био је месар. Очев занат су наследили и он и његов брат Симеон. Они су се бавили и трговином вина, путујући по великим градовима, као што је Нови Сад, Темишвар, Београд, Беч. Та трговина била је сигурно успешна и обезбеђивала је Јо-

1 М. Павић, *Историја српске књижевности барокној доба*, Београд 1970, 306; Р. Маринковић, *Исидор (XVIII)*, Лексикон писаца Југославије, Нови Сад 1979, II, 474.

2 В. Перић, *Прилози биографији монаха Исидора (Јована) Дамјановића, нејош познатог српског јеромонаха и јеромонаха из XVIII века*, Православна мисао, год. XXVI, св. 30, Београд 1983, 67-83.

вану одговарајући углед у табанској српској средини. Права основа Јовановог угледа, међутим, морала је бити његова личност и духовна оријентација. Нарочито ова друга добро се показује у његовом поклоничком путовању 1729. године у Јерусалим, о чему је сам оставио забелешку.¹ О њему се у једном писму из Москве 1758. године казује да „часто ходит во Јерусалим”.²

Хаци Јован се све више окреће духовном животу заједнице у којој живи. Укључује се у решавање различитих питања, пре свега цркве и школства. Постаје „таначник” у варошком „таначу”, тј. члан управног већа вароши Табана и прима се одговорне и осетљиве дужности „сиротињског оца” у црквеној општини и као такав примерно обавља своје обавезе.³ До краја живота се истиче давањем прилога и дарова у добротворне сврхе и одвајањем материјалних средстава за разне цркве и манастире.

Познато је да је имао сина Димитрија, кога је, сходно свом друштвеном положају, школовао код лутерана у Ђуру. Поводом тог школовања он је забележио поучан разговор са епископом Василијем Димитријевићем о питању српског школства у Будиму.

Године 1744. хаци Јован, већ као удовац, одлучује да поново ходочасти у Јерусалим и после тога да оде у Свету Гору и тамо дочека крај живота.⁴ Не зна се тачно када се замонашио и како је добио име Исидор, које је у оновременој традицији давања монашких имена сасвим необично. Није потпуно јасна ни Дамјановићева судбина између 1744. и 1755. године.

Из сачуване грађе се види да је монах Исидор имао трајне и изузетно добре односе са митрополитом Павлом Ненадовићем (1749- 1768), својим земљаком. Тако је 1755. године од митрополита добио препоручно писмо за друго поклоничко путовање

1 Љ. Стојановић, *Сиџари српски зайиси и најийиси*, II, Београд 1903, бр. 2542.

2 Д. Руварац, *Два српска калуђера у Русији*, Српски Сион, XV, 11, Сремски Карловци 1905, 296.

3 Д. Поповић, *Срби у Будиму*, Београд 1952, 225, 251-253.

4 РОМС, Нови Сад, М 2497.

у Свету Земљу. Још пре тога путовања убедио је брата Симеона да иде са њим на хацилук.

После ходочашћа у Јерусалим, вероватно, 1756. године, отишао је у Русију. Оданде се године 1757. дужим писмом јавио митрополиту Ненадовићу и описао своја кретања и сусрете са земљацима различитих нарави. Велики део његових путовања по Русији имао је поклонички карактер. Тамо је остао више година и боравио је код разних угледника, преписујући текстове из руских књига.¹

Са нарочитим пијететом односио се према светом Димитрију Ростовском (+1709), чије је списе, његову службу, као и текстове других аутора 1760. године преписивао. Тако су настала његова три рукописа на црквенословенском језику, који су до Другог светског рата чинили део збирке књига манастира Кувеждина у Фрушкој Гори,² чији је метох био манастир Дивша (Ђипша). У Другом светском рату ти рукописи су са мноштвом других књига из фрушкогорских манастира уништени, или су нестали.

Године 1760. Исидор се вратио у Сремске Карловце код митрополита Ненадовића. Пошто је болешћу био спречен да пође у Хиландар, манастир свога пострига, настанио се у манастиру Дивши. Претпостављамо да се у последњим годинама живота више бавио обилажењем манастира и писањем песама.

Године 1764. априла 25. у манастиру Дивши „престави се аци Исидор, монах”.³

Један од познатих, али до данас непроучених и неиздатих списа „хаци Јоана Дамјановича”, како он себе у том спису именује, садржи опис, Јерусалима, заправо његову историју и опис неких места у њему, а не и путовање у Свету Земљу. Епизода путописа, у којој хација говори о свом хапшењу у Јерусалиму, временски се везује за његово прво ходочашће 1729.

1 Исидорово писмо из Русије није дошло до нас у оригиналу, али га је својевремено издао Димитрије Руварац (*Два српска калуђера у Русији 1757...297-299*).

2 О томе в. рад: С. Петковић, *Збирка рукописа манастира Кувеждина, Дивше, Шишајовца и Грђеицеја*, Споменик САН, СГ, Београд 1951, 20-23.

3 Л. Мирковић, *Манастир Дивша*, Братство Св. Саве, XXII, 1927, 73-74.

године. То, пре свега, доказује чињеница што је он тада носио световно име „Јоан Дамјанович” и поседовао пасош цара Карла IV.¹ Сачувани текст Дамјановићевог путописа, који се данас налази у Рукописној збирци Музеја Српске православне цркве (бр. 349, лл 1-16) исписан је, међутим, касније, што показује филигранолошка анализа хартије. Према њој, папир, на коме је исписан текст, потиче из Русије и производио се у шестој и седмој деценији XVIII века.² Актуелни спис је највероватније састављен 1760. године у Русији заједно са три Дамјановићева рукописа која је описао Сава Петковић.³ У једном од та три рукописа сам Дамјановић наводи да је исписао „такве четири књиге”, али је Сава Петковић наишао само на три описане.⁴

Спис је вредан прилог руком писаној путописној књижевности XVII и прве половине XVIII века, која има више културноисторијски, а мање уметничко-естетски значај. У њему се ретко рефлектују лични духовни доживљаји и не могу увек да се препознају, јер се писац при састављању текста користио ранијим словенским предлошцима, који настају по грчким узорима и којих је било више различитих. Њима су се служили и други путници.⁵ Тако је састављено и бакрорезно штампано издање „Описаније Јерусалима” Христофора Жефаровића 1748. године (поново отиснуто 1781. године). Између тог издања и

-
- 1 У путопису (л. 13-13') читамо: „В тјех полатах мене хаци Јоана Дамијановича, рожденијем столичнога града Будима, држа ме паша два сахата под ариште по заради харача, а имао сам пашпорт из Беча цесара Карола и будимскога генерала пасош, именем Јунгитаон (!)”.
2 Филигран: 1. Грб града Јарослава са контрамарком АМАЗ, идентично Uchatkina бр. 25 из 1760/64. године и Клепников бр. 605 око 1750. године; 2. Иницијали РΘ у правоугаонику изломљеног оквира са контрамарком ЗА, идентично Uchatkina бр. 530 из 1760. године. (Литература: Zoya Vasiljeva Uchatkina, A History of Russian Hand Paper-Mills and their Watermarks, Hilversum, MCMLHII; С. А. Клепников, Филигран на бумаге русскою производства XVIII- начала XX века, Москва 1978). За идентификацију водених знакова захвалност дугујемо колеги Радоману Станаковићу, стручном саветнику Археографског одељења Народне библиотеке Србије.
 - 3 С. Петковић, нав. дело.
 - 4 Исто, 22.
 - 5 Описаније Јерусалима, Изрезао у бакру Христѳофор Жефаровић 1748, приредио: Др Динко Давидов, Нови Сад 1973, 36.
-

Дамјановићевог списка постоје додирне тачке. Текст прве две главе Дамјановићевог списка, уз мање текстуалне варијације, појављује се и код Жефаровића. За разлику од издања, у Будимчевом спису, међутим, испод текста прве главе није потписан „Симеон јеромонах и архимандрит јерусалимски”. Слагања између два текста изискују даља истраживања јер се, можда, на основу њих могу решити хронолошка питања настајања Будимчевог списка и текстова испод којих се потписао Симеон Симеонових у Жефаровићевом издању. Очигледно је да Дамјановићев опис има, и по цени понављања, више историјске грађе о граду и више сећања на оно што је лично доживео приликом боравка.

У односу на претежно рускословенски језички идиом Жефаровићевог издања, које је нека врста верификованог водича, Дамјановићев идиом је више под утицајем српског народног језика, нарочито у препричавању личних доживљаја.

У истраживању писане заоставштине хаџи Исидора Дамјановића важно питање је пронаћи сигурне доказе за ауторство неколико песама, које имају ауторски акростих „Исидор”, као и неке друге духовне песме са акростихом посвете.¹ Део тих песама налази се у духовној нелитургијској песмарици „Пјесни различнија на господскија празници” (Будим 1804). О другом делу тих песама сазнајемо из литературе, јер су се оне налазиле у рукописним песмарицама краја XVIII и почетка XIX века, али су се до данас изгубиле.² Неке од штампаних песама посвећене су свецима заштитницима фрушкогорских манастира и самим манастирима. То упућује на то да је аутор „Исидор” или „Исидор многогрешник” морао бити фрушкогорски монах. Детаљније трагање по изворима показало је да у времену када су песме могле бити испеване, међу фрушкогорским калуђерима није нико носио име Исидор.³

Међу песмама чији су се текстови изгубили има алузије на аутора као „монаха скитског”, што може да се односи на Иси-

1 Ђ. Сп. Радојчић, *Акростих у сѣарој срѣској књижевности*, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград 1965; Ђ. Перић, *Акростих у срѣском ѣрађанском ѣеснишѣву XVIII века*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXVII, 1, Нови Сад 1989, 107-109.

2 Ђ. Перић, Прилози биографији монаха Исидора, ...79-80.

3 Исто, 79.

дора Дамјановића, који се подвизавао у малој обитељи Дивше, која је припадала манастиру Кувеждину. Једна од изгубљених песама са акростихом „Исидор” пренесена је „из русског” и посвећена је светом Димитрију, вероватно ростовском, а једна друга је са рускословенског преведена на латински и има акростих „Isidorus Hieromonachus”.¹

Сви ти сасвим упрошћено изнесени, као и још неки аргументи чине вероватном претпоставку да је песме о којима се говорило испевао Исидор Дамјановић. Ако се прихвати његово ауторство, онда је време стварања стихова морало бити између 1760. године, када се он вратио из странствовања, и 1764. године, када се упокојио.

Неке од тих песама биле су јако популарне међу фрушкогорским монасима и шире и певале су се деценијама, тако рећи, столећима. Иако нису биле литургијске, оне се могле певати уместо причасне песме и у другим приликама. У почетку су се преносиле усмено или руком писане, а касније су штампане и прештамповане, увек без имена аутора.

Међу песмама са акростихом „Исидор” изгледа да је најпопуларнија била „Пјесан свјатому књазју Лазарју” или „Израиљев кољ благ”, посвећена кнезу Лазару и манастиру Врднику. Стихови су испевани у духу класицистичке оде у којој се основна тема јавља у шест мотива, изражених у шест строфа. Свака строфа има по четири стиха са римама у распореду abba.

У последњој строфи песник се обраћа Лазару, као апостолу српском и моли га да се моли за цео род хришћански.

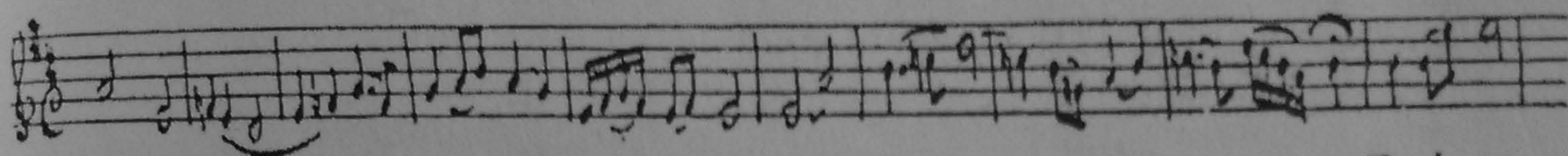
Једноставнији и општепознати сегменти садржаја написани су, углавном, чистим рускословенским изражајним типом, који је у поређењу са црквенословенским идиолмом канонских богослужбених текстова кнезу Лазару знатно упрошћенији. За узорима тог упрошћеног језичког израза још треба трагати. Извесна секуларизација и садржаја и језика допринела је бољој разумљивости текста и његовој популарности. Његову популарност најбоље доказује неколико нотних записа² на основу којих можемо пратити како се он певао у минулим временима.

1 Исто, 80.

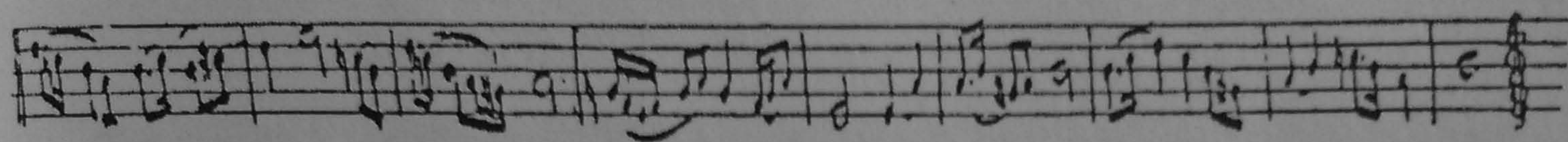
2 До сада је издвојено шест нотних записа Песме кнезу Лазару, коју су знали појати наши стари црквени појци.

Овде прилажемо први и најстарији нотни запис Песме кнезу Лазару.¹

ПЕСМА КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

И-зра-и-љев кољ благ Бог-јест сер-цем-пра-вим, Памјат днес

Ла-за-рја-Ја-ви а-ки за-рја, Је-го-же вси сла-вим.

Столи праповјерија,
Бездна милостињм,
Свјати Лазар бјаше,
Рјеки истошчаше.
Шчедрот неоскудни.

Истини желатељ
Небеснија слави,
Украси церквами
Јакоже зпјездами,
Всју земљу держави.

Дати себе на смрт
За вјеру ревнују,
Мечем усјечесја,
Вјенцем увјазесја,
Вјечно торжествуја.

Обитељ верничка,
Красујсја појупчи,
Держашчаја цјело
Лазарево тјело,
Нетљетни цвјетушчи.

Радујсја Лазаре,
Апостоле сербски,
Молбу к Богу пролеј,
Спаси от напастеј,
Вес род христијански.

¹ Запис је објављен у дечјем часопису Голуб, 6, (Сомбор) 1885, 89. Записивач је остао непознат.

СЛѢ. 23Л
 ПОВІСЛАУТ
 НОМУ ИЖИВЪ
 РАЦЮМУ НИ КРѢ
 ТИ ДНЮ
 КРѢ ХРАНИТЕ ВЪСЕНЬ
 СЕЛЕННѢИ. КРѢ ОУТО
 ВАНІЕ ХРІГІАНО. КРѢ
 ШТАМАННІ СПІПЕЛЬ.
 КРѢ ШХРЕВАЕМІ ПРИБАНИЦЕ.
 КРѢ НЕДХУЩІ ВРАТЪ. КРѢ
 ОУБОГІ ОУПѢШЕНІЕ. КРѢ ГР
 ДІИ РАЗРУШЕНІЕ. КРѢ ОУПВР
 ЖЕНІЕ ВЪРІ. КРѢ БЛУННО
 ТЮКАА

Гаврил Стефановић Венцловић, Црквени зборник, Сентандреја
Похвала часном и живојворешијоу крстѣ Господњу (лист 231/а)